ФИФІ ФЫМЫГЪЭПУД, ФИ ІЕЙ ФЫМЫГЪЭПЩКІУ

АДЫГЕЙ ХАБЗЭ

АДЫГСКОЕ СЛОВО

КЪБР-м И ПАРЛАМЕНТЫМРЭ ПРАВИТЕЛЬСТВЭМРЭ Я ГАЗЕТ ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА КБР

1924 ГЪЭМ И МЭКЪУАУЭГЪУЭ МАЗЭМ И 1 ЛЪАНДЭРЭ КЪЫДОКІ

№36 (21.444) ● 2009 гъэм мазаем (февралым) и 26, махуэку ● Тхьэмахуэм тхуэ къыдокІ ● И уасэр соми 3-щ ● adyghe@mail.ru adyghepsale.ru

● Зэпэщэхэр

КЪАНОКЪУЭ Арсен: Кризисым дыщыщынэркъым

Ди газетым зэрытетащи, КъБР-м и Правительствэм и Унэм щызэІущаш КъБР-м и Президент Къанокъуэ Арсенрэ хъыбарегъащІэ ІэнатІэхэм я лэжьакІуэхэмрэ.

ЖУРНАЛИСТХЭМ я упщІэхэм жэуап щыритым, Къанокъуэ Арсен кІыхигъэщащ, республикэм щылажьэ хъыбарегъащІэ ІэнатІэхэр -зы Іэм ІэщІэлъу» (монополие щыІэу) зэримыдэнэр, хъыбарегъащІэхэр кІахэуахьых кІыдэжІыгъуэхэм, теле-, радионэтынхэм узыхэдэн щыІэн зэрыхуейр.

- Ди дежи щыпсэухэр есащ зэман-зэманкІэ зы лъэныкъуэкІэебэным, - жиІащ Президентым, - Псом хуэмыдэу, апхуэдэ щытыкІэр екъэІащ хъыбарегъащІэ ІэнатІэхэм: ар е къэралым ІэщІэлъ Іуэхущ1апІэщ е зи жьІэм шэч къытепхъэн «прессэ гъуэжьщ». Ауэ, абы емылъытауэ, дэ критикэм хъарзынэу дыхущытщ, ар зыузэщІынигъэм, Іуэхур нэхъыбІэ зэрыхъуным щыхуэунэтІам деж. Аращ хъыбарегъащІэ ІэнатІэхэм зэІуахуэ ядэлэжьэныкъо гупыкІэ нэхъыбІэ хуэтщІынымрэ дыщыхущІэкъуэр, дызыхупэмысхэри тхуэзэфІэкІари дигъэтьагъуэ кьыщІэтлъытэр.

Апхуэдэ пэублэ псалъэхэм я ужькІэ, Къанокъуэ Арсен жэуап иритащ журналистхэм кІуэІэта упщІэ щыІэм.

- Уэ урипащэщ -Зыуэ щыт Урысей- парламентым и кьудамэу республикэм щыІэм кІигъэльэгъуэу дызыхуэкІуэ депутат хэхыныгъэм хэтхэм я спискэм. Абы кьыкІрэ КъБР-м и Іэтащхьэм димыІыгъмэ, а партым щэч къызытумыхьэн текІуэныгъэ кьыхуэмыхьыну? - щІэупщІащ -Кабардино-Балкарскэ правда- газетым и корреспондент**Шамакинэ Светланэ.**

- Ар пэжым фІыуэ пэжыжьэ Іуэху епльыкІэщ, - жиІащ Къанокъуэ Арсен. - Апэрауэ, «Зыуэ щыт Урысей- Урысейпсо партым и Іуэху зэрыхъунрэ зэпытар абы и Іэтащхьэхэри, Путин Владимир абы зэрипащэрщ, абы кьыщынэмыщІауэ, Медведев Дмитрий абыхэм я лъэныкъуэу зэрыщытыщ. Дэ псоми дощІэ а партым и лэжьыгъэр, и ІуэхущІафэхэр иужьрей илъэсхэм нэхъыбІэ хъунымкІэ зи цІыкІ ІуахэмкІэ. Къэбэрдей-Балъкъэрым и щыхуэзэкІуэ Сэ кьыдэзэрыслъытэмкІэ, партым и зэфІэкІыр хэхъуэ зэпыту зэрекІуэкІыр зи фІыщІэр Урысеймрэ абы кьыдэзэщІнубыдэ ІыхьапІэ щхьэхуэхэмрэ я Іуэхуэхэр сыт и лъэныкъуэкІи ефІэкІуэным хуэунэтІа кІуэда е щІыхуэхэм зэрызэфІахарщ. Абыхэм я дзыхь кьызагъэзу, партым и щІынапІэ спискэхэм я пэ срагъэувэныр кьыщыкъхуагъэфэщакІэ, ар згъэпэжкІи хуейуэ кьызэпытэ. Псалъэм кьыдэжкІуэу кьыхьэзэгъэщІащ, УФ-м и субъектхэм я унафэщІ дэтхэнэми апхуэдэ дзыхь ирагъэзакъым. Партым и щІыпІэ спискэхэм я пашэу сыщытыну схуэфащуэ кьыщытытакІэ, абы кьемызэгъ гъэри хэсЪагъэркъым. Ауэ, а Іуэхум уэзрепльэр жьІпэмэ, сэ кьызэпытэ щІынапІэ щхьэхуэхэмэ федерал кьулыкъущІэхэми парт ІэнатІэхэм пэІэщІэ защІынхуейуэ, хэхакІуэхэм гунэс ящІыхъу партым папщІэ хуиту, я дзэр мышу Іэ иЭтыпфын хуэдэу. Зэман гуэр дэкІмэ, араун кьыщІэкІынщ зэрыхъунрэ, ауэ зэкІэ дызытетым ипкъ иткІэ, сэ кьызагъэзэ дзыхьыр зэрызгъэпэжьынымкІэ сыхуэІщІыкъуэщІ. Щэч щІынапІэ кьыхьэзэрыкъым а спискэхэм си цІэр ягъэ дыдэу хэмытми, «Зыуэ щыт Урысей- партым ди щІынапІэм текІуэныгъэ кьыхэзэрыщихьынум, адрейуэ абы кьыщыгъэлъэгъуахэм я Іуныджкі. Си дежкІэ нэхъыщхьэр ди республикэм и цІыхухэм кьызагъэз дзыхьыр, аэр кьызэрысхуцытырщ. Абыхэм я процент 60-м дыдэ щхьэхуэ, кьыддалыгъмэ, абы къоКІ а партым и текІуэныгъэр зэрыхьэкъыр.

(КІуэхыр 2-нэ нап.).

● КъБР-м и Президентым хуатх

Ар псом япэ цІыху нэсщ

Мазаем и 22-м КъБР-м и Президент Къанокъуэ Арсен игъэлэпІащ и ныбжьыр илъэс 52-рэ зэрыриныжыр. Зыгъэпсэхугъуэ махуэхэм ресурликэм и Іуэтлхьэм хъуэхъуэхэр кьыІэрыхьащ.

ЗЭРЫГУРЫУЭГЪУЭЩІ, псом нэхърэ нэхъ мыхьэнэщхуэ иІащ УФ-м и Президент Медведев Д.А. кьыбгъэдэкІа хъуэхъум. Дмитрий Анатолий и кьуэр республикэм и Іэтащхьэм кьехъуэхъуащ узынщагъэ бьдэ иІэну. Къэбэрдей-Балъкъэрым и зыужьныгъэм и сэбэп хэлъу иригъэкІуэкІ Іуэху псоми ехъулІэныгъэхэр кьыщихьыну. КъБР-м и Правительствэм и Унэм а махуэм кьэкІуащ къэралым и щІынапІэ зэмылІэужьыкІыгъэхэм къикІа письмохэу, телеграммэхэу куэдыкІей. Къэбэрдей-Балъкъэрым и цІыхухэм, апхуэдэу ди лъахэгъуэху Москва кьалэм, нэгъэІущІ къэралхэм щыпсэуэхэм кьабгъэдэкІыу хьуэхьу 60-м щІигъу республикэм и Іэтащхьэм и Интернет-егъэблэгъаПІэм кьыІэрыхьащ.

Нартан кьуажэм и нэхъыжь дыдэхэм ящыщ, зауэмрэ лэжьыгъэмрэ я ветеран Балъкъэр Тобий республикэм и Іэтащхьэм ехъуэхъуащ кьыщалъхуа махуэмкІэ икІи Хэкум и хъумакІуэм и махуэмкІэ. Абы Президентым фІыщІэ хуищІащ Іуэху щхьэпэхэр зэрызэфІигъэкІым папщІэ икІи щІигъэжащ: «Уэ пхуэдэкъуэ зыгъэса уи адэ-анэм си щхьэр яхузоГщыщ!»

«Урысейм и къэрал кьулыкъущІхэмрэ я дежи Уэ хуабжьу ущыщІэрыІуэщ республикэм и унафэщІ якъыльфІэу икІи ІэкІуэльакІуэу, мылькумрэ финансымрэ зезыгъакІуэ ІэщІагъэлІ Іущу узэрыщытымкІэ, - хуиткащ Президентым экономикэ щІэныгъэхэм я доктор Апекъуэ Аслъэн. - Мис а уи лэжьыгъэмрэ кьыпхуащІ зэрыгъэпсэ я фІыгъэкІэ иужь илъэсищым республикэм гушхуэныгъэ хэлъу щысэхуэм флагъэкІ псэуІам, экономикэм заужьыным ехьалІа кьаІэнхэр икІи ар Ипщэ федеральнэ округым и адрей щыналъхэм политикэ зэпІэзэрыгъэ и лъэныкъуэкІэ кьахэщ «ХьПыгу» щІыкІу хуэдащ. Дэ псоми белджылы тщыхъащ республикэм и кьалащхьэмрэ районхэмрэ нэхъ дахэ зэрыхъур. Ди Президентыр узэщІныгъэм хуэгъэпсащ, ар гъащІэм щогуфыкІ икІи хуейщ ди республикэм щыпсэу псори абы щыгуфІыкІыну».

Къэбэрдей-Балъкъэрым и хьэрычэтыщІэ лэжьакІуэхэм я цІыкІэ «Опора России» щІынапІэ кьудамэм и унафэщІ Кьылпышкьуэ Альберт Къанокъуэ Арсен ехъуэхъуащ, политикэми, бизнесми, я гъащІэми ехъулІэныгъэхэр щиІэну зэригуапэр жиІэри.

Хакиев Алибек республикэм и Іэтащхьэм фІыщІэ хуищІащ Іуэхуэр зезыхьэ ІэщІагъэлІэр зэрагъэхьэзыр программэр зэрыпхигъэкІым папщІэ. Абы илъэс иткІэ ар Инджылэым щоджэ: «Уэ уи хьэл-щэн дахэмрэ утегушхуэу щІалэгъуалэр егъэджэным уи мылъку зэрыхэпльхьамрэ республикэр ипэкІэ ягъэкІуэтэнущ».

Республикэм и Іэтащхьэм зыми ёмышхьу ехъуэхъуащ Демьяновэ Анна: «УкІытэ симыІэу сыкъомылъытэ, ауэ «Россия» телеканалым епта интервьюм («Псоми я гъусэу» программэрщ зи гугъу ищІыр - *автор*) иужькІэ фІыуэ услъэгъащ. Сэ сызыпэмыплъэ нэгъэщІ - лъэныкъуэкІэ укъэслъэгъуащ: упщІэ гуГыгъэхэм, ящыныкъуэхэм деж «пщтырхэм» ящыщымышынэу икІи абыхэм кьехьэкІ-нехьэкІ хэмылъу щхьэтечу жэуап етащ. Уи гур зэрыкІэрар, удэдей дыдэу зэрыщытыр белджылыщ. Си фІэщ мэхъу Уэ республикэм и цІыху кьызэрыгуэкІэхэм зыгъэкІэ уа-кьыщІэкъыкІыу кьызэромылъытэр. Апхуэдэу ущыт си гугъакъым. Хуабжу си гуп-пащ дэ ди унафэщІхэр кьулыкъущІэ зыкъыкІэрІыщІыжаГэ зэрыщымытыр. Ар псом япэу ЦІЫХУ НЭСЩ! ЕхъулІэныгъэхэр уиІэну. Укъыщалъхуа махуэмкІэ сынохъуэхъу!»

ЯтІэкъуэ кьуажэм щыпсэуэхэм я цІэкІэ Президентым кьыпхуэда псаныжьэ зыхуигъэзащ Нэгъуэй Лианэ: «Дыщалъхуа республикэм Уэ уи фІыгъэкІэ текІуэныгъэщІэ къихьыхуКІэ гушхуэныгъэр къызэбэкІ икІи сыхуейщ фІэщхьэныгъэ къызэрытхэпльхьам, уи гупсысэ, ІуэхущІафэ псомкІи Къэбэрдей-Балъкъэрым узэрыщыщІыр кууэ къызэрыбгъэлъагъэм папщІэ си гум кьыбгъэдэкІыу фІыщІэ пхуэсщІыну. Республикэм и Іэтащхьэм и Президентым щоджэ: «Уэ уи хьэл-щэн дахэмрэ утегушхуэу щІалэгъуалэр егъэджэным уи мылъку зэрыхэпльхьамрэ республикэр ипэкІэ ягъэкІуэтэнущ».

Республикэм и Іэтащхьэм зыми ёмышхьу ехъуэхъуащ Демьяновэ Анна: «УкІытэ симыІэу сыкъомылъытэ, ауэ «Россия» телеканалым епта интервьюм («Псоми я гъусэу» программэрщ зи гугъу ищІыр - *автор*) иужькІэ фІыуэ услъэгъащ. Сэ сызыпэмыплъэ нэгъэщІ - лъэныкъуэкІэ укъэслъэгъуащ: упщІэ гуГыгъэхэм, ящыныкъуэхэм деж «пщтырхэм» ящыщымышынэу икІи абыхэм кьехьэкІ-нехьэкІ хэмылъу щхьэтечу жэуап етащ. Уи гур зэрыкІэрар, удэдей дыдэу зэрыщытыр белджылыщ. Си фІэщ мэхъу Уэ республикэм и цІыху кьызэрыгуэкІэхэм зыгъэкІэ уа-кьыщІэкъыкІыу кьызэромылъытэр. Апхуэдэу ущыт си гугъакъым. Хуабжу си гуп-пащ дэ ди унафэщІхэр кьулыкъущІэ зыкъыкІэрІыщІыжаГэ зэрыщымытыр. Ар псом япэу ЦІЫХУ НЭСЩ! ЕхъулІэныгъэхэр уиІэну. Укъыщалъхуа махуэмкІэ сынохъуэхъу!»

ЯтІэкъуэ кьуажэм щыпсэуэхэм я цІэкІэ Президентым кьыпхуэда псаныжьэ зыхуигъэзащ Нэгъуэй Лианэ: «Дыщалъхуа республикэм и ІуэхущІафэ псомкІи Къэбэрдей-Балъкъэрым узэрыщыщІыр кууэ къызэрыбгъэлъагъэм папщІэ си гум кьыбгъэдэкІыу фІыщІэ пхуэсщІыну. Республикэм и Іэтащхьэм щоджэ: «Уэ уи хьэл-щэн дахэмрэ утегушхуэу щІалэгъуалэр егъэджэным уи мылъку зэрыхэпльхьамрэ республикэр ипэкІэ ягъэкІуэтэнущ».

Президентым кьыпхуэда псаныжьэ зыхуигъэзащ Нэгъуэй Лианэ: «Дыщалъхуа республикэм и Іуэхущ1апІэщ е уи фІыгъэкІэ текІуэныгъэщІэ къихьыхуКІэ гушхуэныгъэр къызэбэкІ икІи сыхуейщ фІэщхьэныгъэ къызэрытхэпльхьам, уи гупсысэ, Іуэхущ1афэ псомкІи Къэбэрдей-Балъкъэрым узэрыщыщІыр кууэ къызэрыбгъэлъагъэм папщІэ си гум кьыбгъэдэкІыу фІыщІэ пхуэсщІыну. Республикэм и Іэтащхьэм щоджэ: «Уэ уи хьэл-щэн дахэмрэ утегушхуэу щІалэгъуалэр егъэджэным уи мылъку зэрыхэпльхьамрэ республикэр ипэкІэ ягъэкІуэтэнущ».

Апхуэдэ пэублэ псалъэхэм я ужькІэ, Къанокъуэ Арсен жэуап иритащ журналистхэм кьаІэта упщІэ псоми.

- Уэ урипащэщ -Зыуэ щыт Урысей- парламентым и кьудамэу республикэм щыІэм кьигъэльэгъуэу дызыхуэкІуэ депутат хэхыныгъэм хэтхэм я спискэм. Абы кьыкІрэ КъБР-м и Іэтащхьэм димыІыгъмэ, а партым щэч кьызытумыхьэн текІуэныгъэ кьыхуэмыхьыну? - щІэупщІащ -Кабардино-Балкарскэ правда- газетым и корреспондент**Шамакинэ Светланэ.**

- Ар пэжым фІыуэ пэжыжьэ Іуэху епльыкІэщ, - жиІащ Къанокъуэ Арсен. - Апэрауэ, «Зыуэ щыт Урысей- Урысейпсо партым и Іуэху зэрыхъунрэ зэпытар абы и Іэтащхьэхэри, Путин Владимир абы зэрипащэрщ, абы кьыщынэмыщІауэ, Медведев Дмитрий абыхэм я лъэныкъуэу зэрыщытыщ. Дэ псоми дощІэ а партым и лэжьыгъэр, и ІуэхущІафэхэр иужьрей илъэсхэм нэхъыбІэ хъунымкІэ зи цІыкІ ІуахэмкІэ. Къэбэрдей-Балъкъэрым и цІыхухэм, апхуэдэу ди лъахэгъуэху Москва кьалэм, нэгъэІущІ къэралхэм щыпсэуэхэм кьабгъэдэкІыу хьуэхьу 60-м щІигъу республикэм и Іэтащхьэм и Интернет-егъэблэгъаПІэм кьыІэрыхьащ.

Нартан кьуажэм и нэхъыжь дыдэхэм ящыщ, зауэмрэ лэжьыгъэмрэ я ветеран Балъкъэр Тобий республикэм и Іэтащхьэм ехъуэхъуащ кьыщалъхуа махуэмкІэ икІи Хэкум и хъумакІуэм и махуэмкІэ. Абы Президентым фІыщІэ хуищІащ Іуэху щхьэпэхэр зэрызэфІигъэкІым папщІэ икІи щІигъэжащ: «Уэ пхуэдэкъуэ зыгъэса уи адэ-анэм си щхьэр яхузоГщыщ!»

«Урысейм и къэрал кьулыкъущІхэмрэ я дежи Уэ хуабжу ущыщІэрыІуэщ республикэм и унафэщІ якъыльфІэу икІи ІэкІуэльакІуэу, мылькумрэ финансымрэ зезыгъакІуэ ІэщІагъэлІ Іущу узэрыщытымкІэ, - хуиткащ Президентым экономикэ щІэныгъэхэм я доктор Апекъуэ Аслъэн. - Мис а уи лэжьыгъэмрэ кьыпхуащІ зэрыгъэпсэ я фІыгъэкІэ иужь илъэсищым республикэм гушхуэныгъэ хэлъу щысэхуэм флагъэкІ псэуІам, экономикэм заужьыным ехьалІа кьаІэнхэр икІи ар Ипщэ федеральнэ округым и адрей щыналъхэм политикэ зэпІэзэрыгъэ и лъэныкъуэкІэ кьахэщ «ХьПыгу» щІыкІу хуэдащ. Дэ псоми белджылы тщыхъащ республикэм и кьалащхьэмрэ районхэмрэ нэхъ дахэ зэрыхъур. Ди Президентыр узэщІныгъэм хуэгъэпсащ, ар гъащІэм щогуфыкІ икІи хуейщ ди республикэм щыпсэу псори абы щыгуфІыкІыну».

Къэбэрдей-Балъкъэрым и хьэрычэтыщІэ лэжьакІуэхэм я цІыкІэ «Опора России» щІынапІэ кьудамэм и унафэщІ Кьылпышкьуэ Альберт Къанокъуэ Арсен ехъуэхъуащ, политикэми, бизнесми, я гъащІэми ехъулІэныгъэхэр щиІэну зэригуапэр жиІэри.

Хакиев Алибек республикэм и Іэтащхьэм фІыщІэ хуищІащ Іуэхуэр зезыхьэ Іэщ1агъэлІэр зэрагъэхьэзыр программэр зэрыпхигъэкІым папщІэ. Абы илъэс иткІэ ар Инджылэым щоджэ: «Уэ уи хьэл-щэн дахэмрэ утегушхуэу щІалэгъуалэр егъэджэным уи мылъку зэрыхэпльхьамрэ республикэр ипэкІэ ягъэкІуэтэнущ».

Республикэм и Іэтащхьэм зыми ёмышхьу ехъуэхъуащ Демьяновэ Анна: «УкІытэ симыІэу сыкъомылъытэ, ауэ «Россия» телеканалым епта интервьюм («Псоми я гъусэу» программэрщ зи гугъу ищІыр - *автор*) иужькІэ фІыуэ услъэгъащ. Сэ сызыпэмыплъэ нэгъэщІ - лъэныкъуэкІэ укъэслъэгъуащ: упщІэ гуГыгъэхэм, ящыныкъуэхэм деж «пщтырхэм» ящыщымышынэу икІи абыхэм кьехьэкІ-нехьэкІ хэмылъу щхьэтечу жэуап етащ. Уи гур зэрыкІэрар, удэдей дыдэу зэрыщытыр белджылыщ. Си фІэщ мэхъу Уэ республикэм и цІыху кьызэрыгуэкІэхэм зыгъэкІэ уа-кьыщІэкъыкІыу кьызэромылъытэр. Апхуэдэу ущыт си гугъакъым. Хуабжу си гуп-пащ дэ ди унафэщІхэр кьулыкъущІэ зыкъыкІэрІыщІыжаГэ зэрыщымытыр. Ар псом япэу ЦІЫХУ НЭСЩ! ЕхъулІэныгъэхэр уиІэну. Укъыщалъхуа махуэмкІэ сынохъуэхъу!»

ЯтІэкъуэ кьуажэм щыпсэуэхэм я цІэкІэ Президентым кьыпхуэда псаныжьэ зыхуигъэзащ Нэгъуэй Лианэ: «Дыщалъхуа республикэм и Іуэхущ1апІэщ е уи фІыгъэкІэ текІуэныгъэщІэ къихьыхуКІэ гушхуэныгъэр къызэбэкІ икІи сыхуейщ фІэщхьэныгъэ къызэрытхэпльхьам, уи гупсысэ, Іуэхущ1афэ псомкІи Къэбэрдей-Балъкъэрым узэрыщыщІыр кууэ къызэрыбгъэлъагъэм папщІэ си гум кьыбгъэдэкІыу фІыщІэ пхуэсщІыну. Республикэм и Іэтащхьэм щоджэ: «Уэ уи хьэл-щэн дахэмрэ утегушхуэу щІалэгъуалэр егъэджэным уи мылъку зэрыхэпльхьамрэ республикэр ипэкІэ ягъэкІуэтэнущ».

Апхуэдэ пэублэ псалъэхэм я ужькІэ, Къанокъуэ Арсен жэуап иритащ журналистхэм кьаІэта упщІэ псоми.

- Уэ урипащэщ -Зыуэ щыт Урысей- парламентым и кьудамэу республикэм щыІэм кьигъэльэгъуэу дызыхуэкІуэ депутат хэхыныгъэм хэтхэм я спискэм. Абы кьыкІрэ КъБР-м и Іэтащхьэм димыІыгъмэ, а партым щэч кьызытумыхьэн текІуэныгъэ кьыхуэмыхьыну? - щІэупщІащ -Кабардино-Балкарскэ правда- газетым и корреспондент**Шамакинэ Светланэ.**

- Ар пэжым фІыуэ пэжыжьэ Іуэху епльыкІэщ, - жиІащ Къанокъуэ Арсен. - Апэрауэ, «Зыуэ щыт Урысей- Урысейпсо партым и Іуэху зэрыхъунрэ зэпытар абы и Іэтащхьэхэри, Путин Владимир абы зэрипащэрщ, абы кьыщынэмыщІауэ, Медведев Дмитрий абыхэм я лъэныкъуэу зэрыщытыщ. Дэ псоми дощІэ а партым и лэжьыгъэр, и Іуэхущ1аф

АДЫГЭ ПСАЛЪЭ

Кризисым дыдыщынэркъым

(Кlэухыр. Пэщlэдзэр 1-нэ нап.).

- Иужьрей лъэхъэнэхэм узышыгуфlыкl хъун хъыбархэр зэхэтхырт Тырныауэ дэт юрнообогатительнэ комбинатым и гъэкlыжьыгъэ. Ныбжьыщlэхым текуэдиз. Ныбжьыщlэ абы и Iуэху сытым тет? Зэран яхуэмыхъуну пlэрэ абы дуней рсор зыгъэгъэ кризисыр? - щэупщlащ «Заман» газетым и редактор нэжьыщlэ **Аттаев Жамал.** Епlуагъ ныбжьыщlэ абы игъэувагъ иджыблагъэ Налшык щекlуэкlа «стlол хъурейм» щыпсалъэ.

Бзэр тIэщIэкIыу щытмэ...

• Iуэху еп!ъыкIэ

Гъут Iэдэм

Ди анэдэлъхубзэр нобэ зыхуэкIуа щытыкIэм змыгъэпIейтеIуэ къыдэхъуа, щIэныгъэм и щIэныгъэ гуэр-гуэрыу зиI дэтхэн зыри. Абыхэм ящыщ филологие щIэныгъэхэм я доктор, профессор, Гуманитар къухэтэныгъэхэмкIэ Къэбардей-Балъкъэр щIэныгъэ институтым и къудамэм и унафэщI Гъут Iэдэм. Адыгэбзэм и къэкIуэнэр, абы нобэ иI змыкъэнэр - арац ди псалъэмакъым лъабжьэ хуэхъуар.

- Iэдэм, щIэныгъэ Iуэхум епхауэ ООН-м щылажьэ елджагъэшхуэхэм зэрыхэтагъэфащэмкIэ, лъэшкIыбзэ щIыкIуу щыIэм я къэхьыгр 2100 гъэм дэкIи текIуэныкIыжыну. Ди адыгэбзэр абыхэм яхэхуэнкIэ щыпагъуэ щымыIу пIэрэ?

- Апхуэдэ щынагъуэ щыIэрэ щымыIэрэ щхьэж и фIэщ хуэнуми мыхъуными езым и Iуэхужщ, ауэ фэ фегупсыс. НэгъуэщI зыри фыхуэцIкIыам ди уэрамхэм ущрикIыжкIэ щIыпагъум фIэкIа. Лъэпкъ щIыкIуэм ди бзэр - адыгэбзэр, балыкъэрыбзэр - лъэныкъуэкIэ екIуэтэкIа хъуац. Iуэхущ!апIэхэм я щIэр зэрыгетхаг урысыбзэщ, уеблэмэ ебэкIыр инджылыбзэщ. Псалъэм папщIэ, нобэ инджылыбзэкIэ езыгъаджэн жыпIэрэ, уныкъуэу щIэбдзэм, зы и пIэкIэ 3-4 бгъуэтынущ. Ди республикэри Москвам къэгъэнауэ, езы Лондон дыдэ щезыгъаджэфынгъэжу щIэщ. Ауэ адыгэбзэр ныбжьыщIэхэм тэмэму абгъэдэлъхьэн жыпIэрэ уэхьыхэмэ, абы нэхъ гугъу уэхъыкнущ. Нобэрей педагогикэм Iэмалу иIэу хъуам хуеджа, сабий психологием и хьэрикхъуэрис псори зыщIэ Iэщ!ал!эI диIэу си фIэщ хъуркъым. ДиIэми, хьэрыкъуакIэ дэсщ, къудамыгъэплъу. Абы и лъэныкъуэкIэ щIэныгъэ лэжьакIуэ тельыджэу дIапIэ урысибзэмкIэ езыгъаджэу щыта Шэджыхьащ Марие. И ахърэт нэху уэхьу.

- Адыгэ Iуэхум, анэдэлъхубзэм теухуауэ зэIущIэщIыхьу- кIэ, мыпхуэдэу щыпхъыбзоу: «Адыгэр игъашIэкIэ псэунущ, зи кIуэдыжынукъым...» Ар кIуэдыжынущхьэ фиг къэжъжкIыхьэрэ?». Си щхьэкIэ абыхэм акъыдэгъэу садэхьфыныкъым. Сыту жыпIэмэ, махуэ къэс сIыгъэр, си гъэжкIэм кIиуэр игъэгъущ. Зи гугъу сщIым сыщрихьэлIэр Налшикъ. Мыбы дж, къыщалъхуа щIалэхъуэм я анэдэлъхубзэр ищIэжкъуауэ, нохьыбэм хамэбзэм хуэдэуи къызырагъэсэбэпыр.

- Езыр-езыруэр псори зэтес хьужынущ жыпIэрэ, уи нэр буфIыIу уи Iэр зэтедзауэ уиныкъмэ, бгым зебдыжьыкIэ арац. Ульэпхьащи, лъэпкъ хьаи, Iмал!ал!уэрхэр къэгъуэпын хуейщ. Емызэщ щэрыуэ мэхъу, жи. Адыгэбзэр нобэ зыхуэкIуа щытыкIэр къытфIэмыIуэхуу хъунукъым. Дэращ, лъэпкъ ырщ, зэлъытар абы и къэжIэнур. Хэлъэт, гудакъэ щIыдиIэн, ди гур щIэзыхьэн хуейр арац.

«Сэ сыдыгъкъэ, адыгэ хабзэр сщIэрхъ, дыльэпкъ дахэкъ, адыгэм нэхъыр нэхъыфIщыIэ?» - жызыIэу зи гъэм теуIуэжрэ ущрохьэлIэ зэхуэсхэм. Дэ нэхъ нэхъыфIыщIэм дахуэдащрэт! ИпэжвIэкIэ жыпIэу щытмэ, нэхъ къыжIэрыхуэ льэпкъхэм дащыщыр. Дэпэ ипа ди адэжьхэм фIагъыу ябгъэдэлъам дригушуэу, ауэ а фIагъхэм ящыщ дэ къыддамылъагъэжу дыкъэнащ. ДызыщIэгупсысыжьмэ хуейщ. Уи щхъэ фIы хужыпIэжкIэ, фIы уэхъунукъым, зыбубыжу уи щхъэр щIыфIэбудыжьмэ щыIэкъым. Ауэ дызыщIагъэ уж къудейкIэ, (узищIасэм уегъагъри, узижагъэм уегъэгуфIэ ж ы х у а I э р а щ) дызыщIагуфIыкIыжкIэ ди Iуэхур ефIэкIуэнукъым.

- Сэ нэхъыбэу сыщIэгъэзэр Налшик къалэ дэсхэращ. Уныкъуэмы къыздэсыр щыпсэуи къащти, си щыхъэхэрауи нрехьу, къызэдлажьэхэрауи щрет, «си бынуи адыгэ гъэт, адыгэ журнал, адыгэ тхыльи йодж» жызыIэ сриухъэлIауэ сщIэркъым щхьэ илъэс зыбгъэшIуным.

- А зи гугъу пщIым мыIеIуэ сыщыгъуазэщ. Къэспщытэну нужь сихьат, ауэ и кIэм схунгъэзакъым. Къзбгъэльагъэуэ, Налшик, Къэтлъкъыхь, Бахъсэн, Тэрч, Шэджэм, Нарткъалэ дэхэм я зэхуэдитIыр, уеблэмэ тIэкIу щIигъуу, адыгэщ. Абыхэм лъэпкъыбзэ зыбжанэ щызэхэпхащ. Ди адыгэбзэ закъуэр абыхэм хэдгъэфIыкIыныкъым жытIэрэ дыбзэлъэрыгъэщ, школым кIуэ сабийхэм хэкъуэкуэ анэдэлъхубзэр едмыгъэщу лъэпкъым къыщIэхъуэ щIэблэм и зэхуэдитIым нэхъри нэхъыбэр бзэм пыдда мэхъу. Ар ди пщрдейм дежкIэ шынагъуэщ. А зы закъуэр урикъунщ лъэпкъым бзэр ЩIэхэм папщIэ. Псыгуэнсуэр Аушыджэрэр ди бзэр щызэкIуэу жыпIэкIэ, Iуэхуэр зэрIэкIыркъым. Дыгулыбгъуэйрэ Бахъсэнрэ дзт школхэм бзэмыIу куэд щоджэ жытIэу дыукъуэдийрэ адыгэбзэр абы щIэсхэм едмыгъащIэмэ, анэдэлъхубзэм ирипсалъэм и бжыгъэр куэдкIэ нэхъ мащIэ хъунущ. А Iуэхуэр щхьэхуэ Iмал зимыIэщ. СызэрепльымкIэ, бзэ зэхпхъа здэщIыIэ школхэм анэдэлъхубзэр нэхъ хэкъуэзауэ щегъэжьащIхьэщ. Сыт щхьэкIэ жыпIэмэ, Къулькъужьи, Зенкъуэ, Псыгуэнсу, Аушыджэр хуэдэ къуажэхэм сабийхэр зэрыцIыпхъэщIэрадыгэбзэщ, ауэ Налшыки ди щIыпIэм щыIэ адрей къалэхэми бзэ куэд щызэкIуэри, абыхэм ди гъашIэм и пIэм кIыбзэр щафIэкIуэдынкIэ мэхъу. НэгъуэщI Iмал слъагъуркъым бзэр хъума хъунымкIэ, абы папщIэ школхэм нэхъ хэкъуэзауэ щегъэжьащхьэу кIысфIощI. Ар дымыгъэзащIэмэ, ди лъэпкъ пащхьэм гуэныхъ кIыщытхъу арац.

Абы егупсысауэ, анэдэлъхубзэмкIэ зэхалъхьэ программэхэр а Iуэхум тепщIыкIа щIэныгъэ лэжьакIуэ щIэныгъэ къалэхэм, я щхьэкIэм дэс адыгэхэм ар нэхъ гъунэгъу зэрахъуэщIыпIэ Iмал!ор къэдгъэуэтын хуейщ.

- Iэдэм, а жыпIам арэзы утемыкIуэжкIэ Iмал иIэжьым. Ауэ мыщхуэдэ Iуэхуэгъэми и щхьэфIи иIэби хуейуэ кIыхьоныгъ. Ди щIэблэм, нэхъыбэу кIалэдэсхэрщ зи гугъу сшIыр, адыгэбзэ дахэ-дахэу зэрамыщIэм, а, нэхъыжьхэм, а,- анэхъэм, зи зрашIэзышхуэ хэмылъу пIэрэ? Куэдрэ срохьэлIэ мыпхуэдэ Iуэхугъуэ: я сабийхэр, къуэрыльху-пхъурыльху щыкIуэхэр ящIыгъуу уэрамхэм, жыг хадэхэм къыщыщыIуэхь ди лъэпкъэхъуэр нэхъыбэу я ойнхэм зэрепсальэр урысибзэм. АдыгэбзэкIэ епсэлъауэ щытми, щыкIуэхэм жуаущкIызырратыжьыр хамбгъэщ.

- Абы теухуауэ жысIэнущ. Нэхъ пасэм, зы ильэс 50-60-кIэ уэзIэбзэкIыжмэ, урысыбзэр зэгъэщIэныр мыхъэнэщхуэ зиIэ Iуэхуу щытащ. Иджыри щIэ ящIэуи бзэр, ауэ зэрыжеIэ зэщIэныгъэхэм хуей Iуэхуу ди пащхьэ итыжкъым. Сыту жыпIэмэ, нэхъапэм хуэмыдэу, нобэ газетри, радиори, телевидеонэри къащтэ, урысыбзэр зэхэпхьнущ. ТфIэкIуэдынкIэ, УЗбэм узыльэмыIэсыжьнкIэ щынагъуэр ди бзэращ.

Сэ сыздыгэщ жызыIэу зи бгъэм теуIуэжхэм ящыщ куэдым я быным дежь Iуэхур щынэскIэ жаIэращ: «Сыт адыгэбзэ зэрытщынур? СыткIэ дыхуей? Уэрэл, мыхьэнэ кымыкI або». Ди аджьхэм я пащхьэ зэгуэр имыкъэжьи щыIэкъым, ди бынхэм я анэдэлъхубзэр ямыщIэжу, дэр дыдэр дахэ-дахэу дримыпсельэжьыфу дыхуэрэ, «къыфхуэдгъэкIат, здфхьар дэнэ?» жаIэм, жыхьэмэр щ гъуэгу тхуэмыхьуну пIэр? Ар псалъэ хэзгъэтыкIа хуэдэу кыифщемрыхьу. АлыхьтаIэм мы дунейр зэтесу кынтэщIакъым. Зым и дежь уардэу къуршщ, адреймкIэ - и пащхьэм уи нэр нэмыпльысу хыщ. Зыр ищIэщ, адрейр ищIэкъым. Зыр нащхьэщ, адрейр нэ фIыщIэщ. Зыр адыгэщ, адрейр инджылIыщ. Дунейр къэзыгъэщIу, дэри дыкъэзыгъэщIыжам псори зэщхьарыкIабэуэ хуэмышIыну арауэ къыщIэжьынтэкъым. Ауэ гъащIэ щыIэм щхьэкIэ зэмыхьэхьи щыIэн хуейщ. Мы дунейр псор зы бзэм хуэжьужу щытмэ, щIыхьри текIуэдыкIыжынущ. Ди щIыпIэр зэрыщIэту, зэрыжаIэу, джэдыкI щызэрагъажэу сэтей хъуэмэ, дриубгъэкIынущ.

КъурIэн лъапIэми итщ: щIыхь щыкIур щIыхьхъуэр щIыхуэгъу, лъэпкъ рэ лIакъэуэ Алыхь лъапIэм къыщIигъэщIар зэхуэзэрэ зэрыгъэмщIыхьыкIэ зэхъуажэу щхьэкIэщ. Иджы ди лъэпкъ щIыкIум Iурыгъ бзэр тIэщIэкIыу щытмэ, дунейр зэрыкъуГэжьыным зы лъэбакъэу хэтчу арац. Абы девгъэгупсыс.

Епсэлъар **МЫЗАхьмэдщ.**

Нобэ Анэдэлъхубзэм и дунейпсо махуэщ

• Абы дегъэпIейтей

Хъугъуэфыгъуэ нэхъыщхьэ

Дунейм и къэхъугъэ нэхъыщхьэ дыдэщ бзэр. Щы хъугъуэфIыгъуэ нэхъыщхьэ зэрыщIэ, зэрахъэ хабзэкIэ, адрейхэм къаузэрыщIхьэщыкI я лъэпкъ нэщэнхээр, гупсысэкIэмрэ псэукIэмрэ къэзыгъащIэу щыIэр абыхэм яIуригъэ щIэныгъэ, Аращ щIыхум дунейр къыззэригъэ, фIымрэ Iенмрэ зэхэнэкIыфу щIэблэр нэхъыжьхэм япэ дыдэ зэрауцIыр. Анэдэлъхубзэрщ псэм и щытыкIэр нэху къыззэрыпIуэтэфыр, гупсысэхэр зэрыпхъуэгъэзэщIэрыуэр. Аращ и щIэдзапIэр гъащIэм и «дэкIуеинпI» къуэдым.

АПХУЭДИЗ къаруу зэрпIэрщ сыт хуэдэ зэманри цIыху акъыныфIэхэм анэдэлъхубзэр хъумэным мыхьэнэщхуэ щIратыр. Анэдэлъхубзэм и зэфIэкI псори нэсу къэзымыгъэсэбэп лъэпкъым и кIаурр хуэмурэ щIокIуэсыкI, псым пшахъуэр зэрилъсым хуэдэу, Итланэ ар нэгъуэщI хамэ лъэпкъэм ехохышIасыжьащ. ООН-м иригъэкIуэкIа къэхутэныгъэхэм я тепщIыхьмэ, зэманзэманкIэрэ дунейм токIуэдыжьыкI нэхъ «тъырымыхь» хъу бзэкэр. А дунейпсо зэгуэхэныгъэм и щIэныгъэлIэхэм къызэратыльтэмкIэ, 2100 гъэм ирихьэлIэу лъэпкъ щыкIуэм я анэдэлъхубзэхэм ящыщ куэд щыIэжьынухьым. Бзэр щымыIэжмэ, лъэпкъыр мэкIуэдыжь. Абы къыхэкIыу зи щхьэ пщIэ хуэзыщIыжь дэтхэнэ щыкIуу балигъыми къыгурыуIэн хуейщ анэдэлъхубзэм лъэпкъ тхыдэм щиубыд уви!эпIэ псом нэхърэ нэхъыщхьэ зэрыщытыр.

Аращ 1999 гъэм ЮНЕСКО-м анэдэлъхубзэхэр хъумэным хуэунэтIа уиныфэ ягъэхьхуэ къыщтауэ щыIыпытари. Ар мазаем и 21-м Бангладешым щызэтрихьащ зи анэдэлъхубзэм лей кьытехьэ икIи абы кьыхэкIыу ар зыхъумэжьыну мурад зыщIу утыку ихьа цIыху гупыщхэу. Кьарурэр бжьыгъэкIэ нэхъыбэ лъпкъым зи гуащIэр мащIэ, зи хуитныныгъэкIэ дэкъуэа нэтъуэщI лъэпкъым ирихьэфIну лейм и щапхъэ наIуэ а махуэр щыIуфэ зыщIэм къыхэнащ.

2000 гъэ лъандэрэ Анэдэлъхубзэм и дунейпсо махуэр къэрал куэдым щагъэлапIэ, лъэпкъхэр хъума хъунымкIэ щIэныгъэ яIэ мыхьэнэщхуэм иджырэ зэ псори иригъэгупсысыжу. Ауэ, сыт хуэдэ махуэхэр ящыхьуами, хабзэр щыр кIыдагъэкIами, бзэм и къэкIэнуэр псом япэу зэпытыар абы иГуэт къэрал гуныгъэщ. Ауэ щыхьуакIи, бзэр гъэлэжьынэр, хъумэнэр, егъэфIэкIуэныр къэрал унафэщIхэм я закъуэ я кIалэну аракъым. Ар и пщэрыпIыщ лъэпкъым и дэтхэнэ щыхуэмкI. Къапщтэмэ, ди анэдэлъхубзэм, адыгэбзэм и дахагъэр, къабзагъэр, зэгъэщIэныгъэ зэрыпсэуныр псоми ди зэхуэдэ къалэнщ: унафэщIэхэм, щIэныгъэлIэхэм, адэ-анэхэми, егъэджакIуэхэми, жыпIэнурэмэ, зи анэдэлъхубзэр фIыуэ зыльъагъу, ар ящIыпIэ, абы и къэкIэнуэм игъэпIейтей адыгэ псоми.

ЖЫЛАСЭ Маритэ.

КъыщIэхъуэ щIэблэм адыгэбзэр ящIэ, абы пщIэ ящIу пкIи нрагъэфIакIуэу щытыным, щальхуа щIыналъэр фIыуэ яльагъуу сабийхэр гъэсэным зэфIэкIыу пIэр езыхьэкIуэ хэжьпсэжьм ящыщI Адыгэ Ритэ. Абы КъБКъУ-м адыгэбзэм-рэ урысибзэмкIэ и кIудамэр, МКъУ-м и психологие факультетыр кынухэщ.**

Ритэ сабий садым гъэсакIуэу лэжьэн щыщIидзащ. Нужькъэ Налшык дэт гимназие № 13-м егъэджакIуэу ихьэ куэдкIэ щыIащ. Абы и дерсхэр гъэщIэгъуэнт, сабийм и кIуэ-хьым, гупсысэм зезыхьэхь Iмал!ор дэ тхэнэмэ кьыщIэгъэсэбэпу Аицкъанэр щIэх-щIэхыуэр егупсысырт адыгэбзэр зэрыт щытыкIэм, ар щIэблэм нэхъыбэу ящIэм, бзэм и Iофыр щыкIуэм псэкIэ зыхсегъэщIэн папщIэ лэжьыхьхэзэм. Апхуэдэ гурыльхэр абы кьехьуIа!ащ ЕгъэджакIуэхэм я щIэныгъэм щыхагъахьуэ институтым щыIэжьэну ирагъэблагъэ нэужь. Мы зэманым Аицкъанэр институтым школ кIуэгъуэ ныжьжьым нэмысхэзэм ядэлэжьмкIэ и кIудамэм и егъэджакIуэ нэхъыжьщ, сабий садым кIуэ щыкIуэм адыгэбзэр зэрегъэджыпхъэ методикэр ещIэжьу.

Иджыдлагъэ дунейм кьытехьащ Аицкъанэм и тхылъыщIэ, «Анэбзэ» цIэр зиIэр. Ар сабий садхэм адыгэбзэр щезыгъэджэхэм дэлэпыкъуэгъуэщхуэ яхуэхъунущ. ТхылъыщIэм, адэжь нIэ мурадхэм тедгъэлэльыкъыну Ритэ зыхуэдгъэзащ.

- Ритэ, сабий садым адыгэбзэр щезыгъэджэх эр, щэч хэмылъу, хабзэкIуэ щыгупсыфIкIащ кIыщIэкIа тхыльым. Зи щкол кIуэгъуэ ныхьуа щыкIуэхэм пащIэ тхылъ щхьэхуэ зэхэлъхапхъэу зэрыщытыр уэ фIы дыдэу кьыбгурофIуэ. Сыт хуэдэ гупсысхэм, Iуэхугъуэхэм урашэла я дэжьыгъэ?

- ЗэрытщIэжщи, ящэм лъэпкъыбзэхэр курыт школым щегъэджэным гупсысэуэ игъэхъугъуэ щIэныгъэкIым: ар Iэмал!ыпIэщ щаджыр къуажэ школхэрат, кьалэ е джанIэхэм я нэхъыбэм а дерсхэр факультативу щратэкIыжьыр т. Гъэзэнгъэ Iуэхущапсэхэрати, абыи пщIэ нэхъ щызыиIэр урысибзэрат Къэралым щекIуэкIа зэ хьу зкIынгъэзэм Iуэхугъуэ куэдым нэгъуэщIынэжь дарэ-гъэпIыжкащ. Псом ящэ пщIэ хуэщI хъуащ я анэдэлъхубзэм, лъэпкъ хабзэм, тхыдэм, щэнхабзэм. ЛIэщыгъуэ блэкIам и 80 гъэхэм я ныдэм, анэдэлъхубзэкIэ я зыужьынигъэм къэрал мыхьэнэ щIигъуэтам, ди республикэми адыгэбзэр ди щIыпIэм щызекIуэ къэралыбзэу щагъэуваш. Абы кьикIырт а бзэм и пщIэр дэнэкIи кьыщыIэтыжын хуейуэ. Дауи, а лъэныкъэр кьыщыщIэдзэн хуейр (унагъуэм нэмыщI) сабий Iуэхущапхэрэт.

КьыгъэщIэхъуэ щIэблэм анэдэлъхубзэр егъэщIэн, фIыуэ егъэльагъун и лъэныкъуэкIэ адэ-анэхэм я ужькIэ, лъэпкъыбзэмкIэ егъэджакIуэхэм я пщIэ кьалэмэщхуэ ямыдохуэ. Псом хуэмыдэу сабий садхэм щылажьэхэм. Аэрращ щыкIуэхэм бзэр ящэу езыгъащIэр, езыгъэджыр, абы и Iофыгъэр зыхеэзыгъащIэр. А лэжьыгъэм лъэпощхъэ поуншэу дыпрэхьэну Iэмал щыIэ дгъэутын, абы и лъэныкъэкIэ кьэдгъэсэбэпын тхылъ гуэрэ программ димыIэу кьыщIэкIащ. Сэри а лъэхъэнэм сабий садым сыщыIэт Iуэхуэр утыку кьыщIитлъхьэн, щIэныгъэлIэхэм, егъэджакIуэ пашхэм эжкIыпIэхэр кьалъхьуэу хуежьащ. Кьапщтэмэ, Багъ Николай адыгэбзэр сабий садхэм зэрыщетъджыпIхьэм теуауэ программэ щыкIу эхилъхьауэ щытащ. Ар хьарзынэт, ауэ бзэр псори кьыззщIиубгъэртэкъым. Итланэ Багъымрэ Шомахуэ Хьэлиуэгъэ программэщIэ эхэлъхьащ. 1989 гъэм абыхэм кьыдагъэкIаУ щытащ «Сабиигуэ» фIэщыгъэщIэр зиIэ хрестоматие щыкIу Ари мащIэт, ауэ сэбэп хьащ: зыри зимыIэ гъэсакIуэ-егъэджакIуэхэм зэуэ кьэтщтащ. Ар ди дэлэпыкъуэгъуэ, ириимыкъуэкр адэкIэ-мыдэкIэ кьыщытлъхьэкъуэрэ дылъжащ.

Бзэр щыIыкIуэм нэсу ирипсэжьфын папщIэ егъэджакIуэр зыхуэей псори зэуIуэу зрытт тхылъ кьыдэгъэкIынкIэ я пIэ щыIэ. Ар щысхуэзэфIэкIар нэхъ нужьыIуэнIэщ - институтым лъэжьэн щыщIэздза нэужьщ. Абы дикIыуэр кьалэ, кьуажэ сабий садэм зэкьыыпIэщхьэ зэрыщытыр нэхъ кьыдгурыIуэжь хъуащ. Абыхэм кьыкIыжьу егъэджакIуэхэр щхьэхуэу зэхэлъхапхъэу зэрыщытыр я щIэныгъэ, дэри зэхуэтхьэсхэ мащIэкIэ егъэдзакIуэхэм защIэдгъэкъуэн мурадкIэ. Кьэзгуеия псори, си гупсысэхэри, Iуэху епльыкIэри зы щысщIыкIуэ щытащ 2003 гъэм кьыдзэгъэкIа «Анэбзэ» тхылъым. Зэрагъэунэху кьыдэкIыгъуэу згъэхьэзыра я тхылъым зэрысльэкIкIэ кьыщIэзыубыдащ цIыкIуэхэм, я ныбжь ельытауэ, адыгэбзэм и фонетикэр, лексикэр, морфологиер, синтаксисыр зэрегъэдкьыпхэр.

Кьару куэд есьэлIат а тхылъым, ауэ Iуэхур и кIэм зэрыизэмысэр кьыгурыIуэрт. Программэр егъэджыпхъэ, яжеIэжьпхъэрэ уиIэ щIэхэкIэ, диагностикэ хуейкьэ Iуэхум? Егъэджэныгъэр апхуэмыдэу зэфIэпхыфыныкъым. Зым адрейм кьыкIэльыкIуэу, зым адрейм дыщIигъуэр ирипэфIакIуэу щытын хуейщ. Ахэр иджы дыдэ кьыдэкIа «Анэбзэ» тхылъым кьыщызыгъэгъэжьащ.

- Иужьрейуэ кьыдэкIа «Анэбзэр», ар гъэунэхуныгъэ псоми кIуэцIыкIа, иджырей программэщIэм кьыгъэгъэ зэрыщIэкъым ятIкIэ зэгъэува зэрыригъаджэ тхылъщ. Абы щIэуэ хэпльхьаэм нэхъ зэпкрыгъэ зэрыщытыр?

- Акъыльым, гупсысэм, лэжьакIэм зэрызиужьым хуэдэу, абы льандэджыр, абы и Iофыгъэр зыхеэзыгъащIэр. А лэжьыгъэм льэпощхъэ поуншэу дыпрэхьэну Iэмал щыIэ дгъэутын, абы и лъэныкъэкIэ кьэдгъэсэбэпын тхылъ гуэрэ программ димыIэу кьыщIэкIащ. Сэри а лъэхъэнэм сабий садым сыщыIэт Iуэхуэр утыку кьыщIитлъхьэн, щIэныгъэлIэхэм, егъэджакIуэ пашхэм эжкIыпIэхэр кьалъхьуэу хуежьащ. Кьапщтэмэ, Багъ Николай адыгэбзэр сабий садхэм зэрыщетъджыпIхьэм теуауэ программэ щыкIу эхилъхьауэ щытащ. Ар хьарзынэт, ауэ бзэр псори кьыззщIиубгъэртэкъым. Итланэ Багъымрэ Шомахуэ Хьэлиуэгъэ программэщIэ эхэлъхьащ. 1989 гъэм абыхэм кьыдагъэкIаУ щытащ «Сабиигуэ» фIэщыгъэщIэр зиIэ хрестоматие щыкIу Ари мащIэт, ауэ сэбэп хьащ: зыри зимыIэ гъэсакIуэ-егъэджакIуэхэм зэуэ кьэтщтащ. Ар ди дэлэпыкъуэгъуэ, ириимыкъуэкр адэкIэ-мыдэкIэ кьыщытлъхьэкъуэрэ дылъжащ.

Бзэр щыIыкIуэм нэсу ирипсэжьфын папщIэ егъэджакIуэр зыхуей псори зэуIуэу зрытт тхылъ кьыдэгъэкIынкIэ я пIэ щыIэ. Ар щысхуэзэфIэкIар нэхъ нужьыIуэнIэщ - институтым лъэжьэн щыщIэздза нэужьщ. Абы дикIыуэр кьалэ, кьуажэ сабий садэм зэкьыыпIэщхьэ зэрыщытыр нэхъ кьыдгурыIуэжь хъуащ. Абыхэм кьыкIыжьу егъэджакIуэхэр щхьэхуэу зэхэлъхапхъэу зэрыщытыр нэхъ кьыдгурыIуэжь хъуащ. Абыхэм кьыкIыжьу егъэджакIуэхэр щхьэхуэу зэхэлъхапхъэу зэрыщытыр нэхъ кьыдгурыIуэжь хъуащ.

Ильэситу и пэкIэ дунейм кьыттехьауэ щыта «Анэбзэ» тхылъым кьыщцхъэщыкIыу, иджырей кьыдэкIыгъуэр зэрэтльытэнэр адыгэбзэр сабий садхэм зэрыщагъэджэн тхылъущ. Ар КъБР-м Егъэджэныгъэмрэ щIэныгъэмкIэ и министерствэм ящIэщIыпIэ зэрыщытыр, методикэ тхылъхэм хэпльэнымкIэ комиссэм (УМС-м) хэтхэми игъэуу икIи тэмэму зэхэгъэувауэ я кьалытащ. Псом ящрагъи, щыкIуэр зэрегъэджапхъэ программэмэрэ тхылъым итымрэ зэхуэмIуэ, ящэм кьыщыIэуэ я кьалэнхэр епIуанэм кьыщIэзэпкIрихьиу, ахэр гъэзэщIа зэрыхъунымэ зэрыпсэуэ щытщ.

Тхылъыр Iыхьэ зэфIэкащ зэхэлъщ. Апхуэдэхэщ, псалъэм папщIэ, школьм хуагъахьэзыр сабийхэм гъэсапIэ Iуэхущапсэхэр кьыщаухъэ, адыгэбзэммкIэ ябгъэдэлъынкъым. Хэкупсэ гъэсэныгъэм хуэдэ, зэрыгъаджэжьмкIэ ябгъэдэлъынкъым. Апхуэдэу Iуэхуэр ефIэкIхэр щыубзыхуэ Iыхьэр, сабийхэм я ныбжь ельытауэ зэхъуэльхьа программэ щхьэхуэхэр, ахэр гъэзэщIа зэрыхъунымкIэ щыщIэзыгъэ, ар игъэтэжьмыжрэ зэдэлэжьэнущ. Апхуэдэ Iуэху бгъэдыхьэкIэр иджырей зэманым кьигъэув кьалэнхэм хуокIуэ.

КьынэмыщIауэ, сигу ильэ адыгэбзэр сабий садхэм щезыгъэджэ Iэщ!ал!эI нэхъ IэкIуэльакIуэхэм я дерс тыкIэзэр щызэхъуэхьэсэ тхылъэхэзэгъэувэну. ЕгъэджакIуэ пашхэр я лъэжьэмкIэ адрейуэщхи зэрыгъэувэн хуейщ. Апхуэдэ Iуэхуэр щыкIуэ ящыщ. Апхуэдэ ильэси 3-4 хьуэм я дежкIэ рассказ нэхъ кIэщI дыдэхэри хьэлъэти, абыхэм хьыбар щыкIуэхэр яхуэзэхъыжьащ. Абыхэм «Тхыгъэ кIэщIхэр» яфIэщIри, тхылъым хуэзгъэхьэзыращ.

А псом и ужькIэщ «Анэбзэ» тхылъыр кьыдэгъэкIыным и Iуэху щызэсхуар.

- Тхылъ птхынныр лэжьыгъэ гугъу дыдэщ, ауэ ар кьыдэбгъэкIынри Iуэху тхыннкIым. «Анэбзэр» пущем кьытехьэныжькIэ хэт сымэ сэбэп кьыпхуэхьуар?

- Бжыльр утыку кьисхьа нэужь, ар хуабжьу гунэс щыхьащ КъБР-м Егъэджэныгъэмрэ щIэныгъэмкIэ и министр Щхьэгъэпсо Сэфарбий. УМС-м хэтхэр щыхьэпльэм, абыхэми Iуэхур кьыздаIыгъащ, икIи, адэжь я гъэныгъэташ, псоми фIыщIэ яхуэощ. Чэнджэщагъэу сыт щыгъуи сиIащ зи щIэ кьисIуа министрествэм и лэжьакIуэ Балэ Людмилэ, Налшык дэт сабий сад № 37-м и егъэджакIуэ АфIэкъуэ Зоикан. Си Iэдакъэщ!щIэм щыгуфIыкIащ ЕгъэджакIуэхэрэмI я щIэныгъэм щыхагъахьуэ институтым и унафэщI Емуэ Нинэ, сыщыIэжь кафедрэм и пашэ Кравцовэ ФатIимэ. Апхуэдэу тхылъым гъэуг ияутъыжьмкIэ фIыщIэ ин ябгъэдэлъщ абы рецензэ хуэзэутхахэу КъБКъУ-м и профессор, педагогическэ щIэныгъэхэм я доктор Зэгъэщтокъуэ Айса, КъБКъУ-м и педколледжым и егъэджакIуэ Уэрэзэей Равидэ, КъБКъУ-м и сабий сад № 9-м и методист, адыгэбзэмкIэ егъэджакIуэ Жылау Iэминат сымэ. Гугъу кьыздэхьахэм ящыщщ «Эльбрус» тхылъ тедзапIэм и унафэщI Аицкъэн Руслан?эр абы и лэжьадыдэхэу Бицу Анатолэрэ Мыкъуэжь Анатолэрэ. Арэзы сыкъащу тхылъыр кьыдэгъэкIыным гу зэIухаIэ елэжьащ абы хэпльэжьа Сонэ Абдулэфэим, сурэтыщIэу Зэ Теуфэжьыкъу э Хъэксет, Алиев Юрэ, Фрилимоновэ Татьянэ. ФIыщIэ яхуэощ абы зи гуащIэ хэзыльхьа редакторхэм, корректорхэм, нэгъуэщI Iэщ!ал!эхэмри.

Псори зэдзэуу дыдэлажьа «Анэбзэ» тхылъыр зыхуэзгъэпсахэм сэбэп яхуэхъужьу, я фIыщIэхуэщ си дежкIэ.

- «Анэбзэм» нэгъуэщI тхылъхэри кьыкIэльыкIэнущ?

- Зэманым зэрызихъужьхэм хуэдэу, зэредгъаджэ Iэмал!эри ефгъэфIэфIэн хуейщ. Абы теуауэ ди методикэ пособием иджыпсту солэжь. ЕгъэджакIуэхэм яхуэщхьэпэнущ сабийм и гупсысэм, зэфIэкIым, кьэужьым зегъэужьыным хуэгъэпса тхылъыр. Абы итынущ егъэджакIуэхэм пыщIа упщIэхэр, жэуап зыбжанэ ящыIуурэ, пэжри кьыхъэсэщауэ, Ауэ жэуап пэжым щыгъуэзэнэр егъэджакIуэм я закъуэщи, зыгуэрэ кьэзгъэкIа сабийр щыгъэуэ, ар игъэтэжьмыжрэ зэдэлэжьэнущ. Апхуэдэ Iуэху бгъэдыхьэкIэр иджырей зэманым кьигъэув кьалэнхэм хуокIуэ.

КьынэмыщIауэ, сигу ильэ адыгэбзэр сабий садхэм щезыгъэджэ Iэщ!ал!эI нэхъ IэкIуэльакIуэхэм я дерс тыкIэзэр щызэхъуэхьэсэ тхылъэхэзэгъэувэну. ЕгъэджакIуэ пашхэр я лъэжьэмкIэ адрейуэщхи зэрыгъэувэн хуейщ. Апхуэдэ Iуэху щыкIуэ ящыщ. Апхуэдэу ильэси 3-4 хьуэм я дежкIэ рассказ нэхъ кIэщI дыдэхэри хьэлъэти, абыхэм хьыбар щыкIуэхэр яхуэзэхъыжьащ. Абыхэм «Тхыгъэ кIэщIхэр» яфIэщIри, тхылъым хуэзгъэхьэзыращ.

- Тхылъ птхынныр лэжьыгъэ гугъу дыдэщ, ауэ ар кьыдэбгъэкIынри Iуэху тхыннкIым. «Анэбзэр» пущем кьытехьэныжькIэ хэт сымэ сэбэп кьыпхуэхьуар?

- Бжыльр утыку кьисхьа нэужь, ар хуабжьу гунэс щыхьащ КъБР-м Егъэджэныгъэмрэ щIэныгъэмкIэ и министр Щхьэгъэпсо Сэфарбий. УМС-м хэтхэр щыхьэпльэм, абыхэми Iуэхуэр кьыздаIыгъащ, икIи, адэжь я гъэныгъэташ, псоми фIыщIэ яхуэощ. Чэнджэщагъэу сыт щыгъуи сиIащ зи щIэ кьисIуа министрествэм и лэжьакIуэ Балэ Людмилэ, Налшык дэт сабий сад № 37-м и егъэджакIуэ АфIэкъуэ Зоикан. Си Iэдакъэщ!щIэм щыгуфIыкIащ ЕгъэджакIуэхэм я щIэныгъэм щыхагъахьуэ институтым и унафэщI Емуэ Нинэ, сыщыIэжь кафедрэм и пашэ Кравцовэ ФатIимэ. Апхуэдэу тхылъым гъэуг ияутъыжьмкIэ фIыщIэ ин ябгъэдэлъщ абы рецензэ хуэзэутхахэу КъБКъУ-м и профессор, педагогическэ щIэныгъэхэм я доктор Зэгъэщтокъуэ Айса, КъБКъУ-м и педколледжым и егъэджакIуэ Уэрэзэей Равидэ, КъБКъУ-м и сабий сад № 9-м и методист, адыгэбзэмкIэ егъэджакIуэ Жылау Iэминат сымэ. Гугъу кьыздэхьахэм ящыщщ «Эльбрус» тхылъ тедзапIэм и унафэщI Аицкъэн Руслан?эр абы и лэжьадыдэхэу Бицу Анатолэрэ Мыкъуэжь Анатолэрэ. Арэзы сыкъащу тхылъы

АДЫГЭ ПСАЛЪЭ

● Махуэгъэпс

ДызыхуэкIуэ мазэм

ГЪАТХЭПЭМ и 1-р
● Граждан зыхъумэжыныгъэм и дунейпсо махуэщ

ГЪАТХЭПЭМ и 2-м
● 1563 гъэм къалъхуащ адыгэ усакIуэ, Совет Союзым и Лыхъужь **Андырхуей Хъусен**. 1941 гъэм Хэку зауэшхуэм хэкIуэдащ.
● 1960 гъэм Куба (Хъэсэнбий) къуажэм щыщ жэмыш Пащты Сэлимэ Социалист Лэжьыгъэм и Лыхъужь цIэлаплэр къуфIащащ.
● 1931 гъэм къалъхуащ СССР-м и япэ президент, КПСС-м и ЦК-м и иужь дыдэ секретарь нэхъыщхьэ **Горбачев Михаил**.
● Илъэс 90 ирокъу адыгэ тхакIуэ **Жанэ Къырмызэ** къызэралъхуар. 1983 гъэм дунейм ехыжащ.

ГЪАТХЭПЭМ и 3-м
● 1938 гъэм къалъхуащ кинорежиссер, продюсер, тхакIуэ цIэрыIуэ, композитор, ЩДДА-м и академик **Кьэндур Мухьэдин**.
● **ТхакIуэм и дунейпсо махуэщ**

ГЪАТХЭПЭМ и 8-м
● 1918 гъэм къалъхуащ Урысей Федерацэм щыIэ и артистхэ, Къэбэрдей-Балкъэрым и цIыхубз артистка, Щоджэнцыкиу Алий и цIэр зезыхьэ Къэбэрдей къэрал драмэ театрым и дэжьгакIуэу щыта **Сибэч Быхуэ**. 2001 гъэм дунейм ехыжащ.
● 1923 гъэм «Адыгэ макъ» (Адыгей) газетым и япэ номерыр кьыдэкIащ.
● 1936 гъэм Налшык Кировым и цIэр зезыхьэ санаторэр къыщыщэIуахащ.
● 1944 гъэм балкъэр лъэпкъыр и Хэку ирашащ.
● ЦIыхубэхэм я дунейпсо махуэщ
● Геодезиемрэ картографиемрэ я лэжьакIуэхэм я махуэщ

ГЪАТХЭПЭМ и 4-м
● 1846 гъэм «Кавказ» газетым тридзащ Къаз-Джэрий Султан и «Зи щыхьыр инкъэрал тетым и деж» письмор.
● 1918 гъэм Тэрч ЦIыхубэ Республикэр къэунэхуащ.
● 1940 гъэм къалъхуащ мэкъумэш щIэныгъэхэм я доктор, профессор, Къэбэрдей-Балъкъэрым щIэныгъэхэмкIэ щыIэхь зиIэ и лэжьакIуэ **КIуэкIуэ Тэлэдин**.

ГЪАТХЭПЭМ и 9-м
● 1915 гъэм къалъхуащ Социалист Лэжьыгъэм и Лыхъужь, Щоджэнцыкиу Алий и цIэр зезыхьэ колхоз пашэм и унафэщIу илъэс куэдкIэ лэжьа **Бгъажьнокъуэ Хьачим**.
● 1918 гъэм нэгъуэщI къэрал зыбжанэм я дзэхэр зэгъусэу Совет Урысейм кьытеуат.
● Илъэс 75-рэ ирокъу апэ космонавт, Совет Союзым и Лыхъужь **Гагарин Юрий** къызэралъхуар. 1968 гъэм дунейм ехыжащ.

ГЪАТХЭПЭМ и 5-м
●1953 гъэм Сталин (Джугашвили) Иосиф дунейм ехыжащ.
●1951 гъэм къалъхуащ къэрал, жылагъуэ лэжьакIуэ, политик, Къэбэрдей-Балъкъэрым и Парламентым и Унафэщ **Бечелов Ильяс**.
● 1953 гъэм къалъхуащ физикэ-математикэ щIэныгъэхэм я доктор, Урысей Федерацэм и Къэрал саугъэтхэм и лауреат, ЩIДАА-м и академик **Бэныж Мухьэмэд**.

ГЪАТХЭПЭМ и 10-м
● Илъэс 90-рэ ирокъу адыгэ тхакIуэ **Жанэ Къырмызэ** къызэралъхуар. 1983 гъэм дунейм ехыжащ.

ГЪАТХЭПЭМ и 11-м
● 1991 гъэм «Ленин гъуэгу» газетыр «Адыгэ псалъэ», «Коммунизмэ жолыр» - - «Заманы» зэрахъуэкIащ.
● 1917 гъэм Урысейм пащтыхьыр щытрадзащ. Рабочэ, сэлэт депутатхэм я Петроград Советыр къызэрагъэпэщащ.
● 1912 гъэм къалъхуащ мэкъумэш щIэныгъэхэм я доктор, профессор, Урысей Федерацэми Къэбэрдей-Балъкъэрми щIэныгъэхэмкIэ щыIэхь зиIэ и лэжьакIуэ **КIэрэф Къамболэт**. 1997 гъэм дунейм ехыжащ.

ГЪАТХЭПЭМ и 12-м
● 1917 гъэм Урысейм пащтыхьыр щытрадзащ. Рабочэ, сэлэт депутатхэм я Петроград Советыр къызэрагъэпэщащ.

ГЪАТХЭПЭМ и 13-м
● 1917 гъэм «Известия» газетым и япэ номерыр кьыдэкIащ.
● 1955 гъэм къызэрагъэпэщащ ШынагъэншагъэмкIэ Къэрал Комитет (КГБ).
● И ныбжьыр илъэс 70 ирокъу Урысей Федерацэм гъуэгджэмкIэ щыIэхь зиIэ и лэжьакIуэ, Къэбэрдей-Балъкъэрым щIэныгъэмкIэ щыIэхь зиIэ и лэжьакIуэ **Шумахуэ Владимир**.

ГЪАТХЭПЭМ и 14-м
● 1853 гъэм адыгэбзэкIэ кьыдэкIащ Бырсей Умар и «Адыгэ псалъэр».
● 1937 гъэм къалъхуащ тхакIуэ, критик, литературовед, зэдзэкIакIуэ, Къэбэрдей-Балъкъэрым щэнхабзэмкIэ щыIэхь зиIэ и лэжьакIуэ **Къэрмокъуэ Хьэмид**
● 1990 гъэм Горбачев Михаил СССР-м и Президенту хаха.
● 1995 гъэм Налшык экономикэ-правовой лицей кьыщызэIуахащ.

ГЪАТХЭПЭМ и 15-м
● Илъэс 2055-рэ и пэкIэ Цезарь Юлий дуклащ.
● 1917 гъэм Тэрч областым пIалъэкIэ щыIэ и правительствэ къызэрагъэпэщащ.
● ЩэхуакIуэм и хуитыныгъэхэр хъумэным и дунейпсо махуэщ

ГЪАТХЭПЭМ и 16-м
● 1895 гъэм Москва трамвай гъуэгу ухуэным щыщIадзащ.
● 1936 гъэм Горький автозаводым апэ автомобиль псынщIэ «М-1»-р кьыщигъэкIыу щIидзащ.

ГЪАТХЭПЭМ и 17-м
● 1805 гъэм Дельпоццо И.П. Къэбэрдейм и пристав нэхъыщхьэу къагъэкIуащ.
● 1918 гъэм Тэрч областым ис лъэпкъхэм я II съездыр къызэIуахащ.

ГЪАТХЭПЭМ и 18-м
● 1918 гъэм Налшык кьыщызэIуахащ Налшык округым ис лъэпкъхэм я I съездыр.
● 1930 гъэм къалъхуащ филологие щIэныгъэхэм я доктор, КъШКъУ-м и профессор, Къэбэрдей-Балъкъэрми Къэрэшей-Шэрджэсми щIэныгъэхэмкIэ щыIэхь зиIэ я лэжьакIуэ, ЩIДАА-м и академик **Хъупсырокъуэ Хьызыр**.
● 1932 гъэм къалъхуащ Къэбэрдей-Балъкъэрым и цIыхубз тхакIуэ **Шэджыхьэщ Хьэмматщэ**. 1999 гъэм дунейм ехыжащ.

ГЪАТХЭПЭМ и 19-м
● 1930 гъэм къалъхуащ Урысей Федерацэм щыIэхь зиIэ и артист, композитор **Къашырпэ Билал**.
● Къэбэрдей-Балъкъэрым щыIэхь зиIэ и артистка **Дзыхьмыщ Зарэ** къыщалъхуа махуэщ.

ГЪАТХЭПЭМ и 20-м
● 1910 гъэм къалъхуащ ЩIыхь орденым и нагъыщицкI къызыхуагъэфэщащ Дохъушыкъуей спирт заводыр. 1963 гъэм дунейм ехыжащ.
● 1944 гъэм зэрагъэпэщыжа нэужь лажьэу яутIыпщкIащ Дохъушыкъуей спирт заводыр.

ГЪАТХЭПЭМ и 21-м
● 1918 гъэм Къэбэрдеймрэ Балъкъэрымрэ Совет власть щагъэуващ.
● ЩIым и дунейпсо махуэщ. Гъэрэ ЩIырэ зэхэкIым щеджэ.
● Лъэпкъ зэхэгъэкIым ебэныным и дунейпсо махуэщ
● Усыгъэм и дунейпсо махуэщ

ГЪАТХЭПЭМ и 22-м
● Илъэс 615-рэ ирокъу узбек еджагъэшхуэ, къэрал, жылагъуэ лэжьакIуэ, узэщIакIуэ ин Улугбек Мухьэмэд къызэралъхуар. 1440 гъэм дунейм ехыжащ.
● Псым и дунейпсо махуэщ
● Метеорологием и дунейпсо махуэщ

ГЪАТХЭПЭМ и 23-м
● 1730 гъэм адыгэпщ Черкасский Алексей «Андрей щихь и орденыр» кьратащ.
● 1923 гъэм къалъхуащ къэрал, жылагъуэ лэжьакIуэу щыта, адыгэ Іуэрыдыгъэм и унэ Улугбек Мухьэмэд къызэралъхуэр. 1440 гъэм дунейм ехыжащ.
● ЩIыр хъумэным и дунейпсо махуэщ

ГЪАТХЭПЭМ и 24-м
● 1898 гъэм урыс еджагъэшхуэ Попов Александр дунейм яIэу радио кьыщигупсыжащ.
● Къэбэрдей-Балъкъэрым щыIэхь зиIэ и журналист **Шыдакъ Татьянэ** кьыщалъхуа махуэщ.
● Жьэн узым ебэныным и дунейпсо махуэщ

ГЪАТХЭПЭМ и 26-м
● И ныбжьыр илъэс 50 ирокъу филологие щIэныгъэхэм я доктор, ЩIДАА-м и академик, КъБКъУ-м и кафедрэм и унафэщI, профессор, Къэбэрдей-Балъкъэрым щIэныгъэхэмкIэ щыIэхь зиIэ и лэжьакIуэ **ЦIыпынэ Аслъэн**.

ГЪАТХЭПЭМ и 27-м
● 1917 гъэм къызэрагъэпэщащ Налшык гъэзэщIакIуэ комитетыр.
● Театрым и дунейпсо махуэщ
● Урысейм и МВД-м и къэрал кIэущ дзэхэм я махуэщ

ГЪАТХЭПЭМ и 28-м
● 1776 гъэм Москва Театр Иныр кьызэIуахащ.
● 1957 гъэм Балъкъэр лъэпкъым и автономиер зэфIагъэувэжащ. **Балъкъэр лъэпкъым зегъэужьыжьыным и махуэщ**
● И ныбжьыр илъэс 55-рэ ирокъу Урысей Федерацэми Къэбэрдей-Балъкъэрми щIэнхабзэмкIэ щыIэхь зиIэ я лэжьакIуэ, «Советская молодежь» газетым и редактор нэхъыщхьэ **Къардэн Мухьэмэд**.

ГЪАТХЭПЭМ и 29-м
● Гъэмахуэ зэманым дыхуокIуэ

ГЪАТХЭПЭМ и 30-м
● 1946 гъэм къалъхуащ тхакIуэ, публицист, жылагъуэ лэжьакIуэ, Къэбэрдей Адыгэ Хасэм и тхьэмадэ, ЩIДАА-м и вице-президент, Урысей Федерацэм щIэнхабзэмкIэ щыIэхь зиIэ и лэжьакIуэ, Къэбэрдей-Балъкъэрми, Къэрэшей-Шэрджэсми, Адыгэ Республикэми щыIэхь зиIэ я журналист **Хьэфыщ Мухьэмэд**.
● 1956 гъэм къалъхуащ Урысей Федерацэм щыIэхь зиIэ и артист, уэрэджэныкIуэ **Хъупсырджэн Албэч**.
● «Адыгэ псалъэ» газетым и редактор нэхъыщхьэм и къуэдзэ **Жьэкiэмыхьу Маринэ** къыщалъхуа махуэщ.
● ЩIыр хъумэным и дунейпсо махуэщ

МЫГЪЭМ:
● Илъэс 270-рэ ирокъу (1729) Урысеймрэ Тыркымрэ КъБэрдейр и щхьэ зэрыхуитыжыр, зыми зэрыЗщIэмыIыбэр кьыщигъэлъэгъуа Белград зэгурыIуэныгъэм (трактатым) Iэ зэрыщIадзрэ.
● Илъэси 165-рэ ирокъу (1844) Астемырей (Акъбащ Ипщэ) къуажэр жылагъуэу зэрыгъэпсыр.
● Илъэси 115-рэ и пэкIэ (1894) ШIэджэм ауэым кIуэ гъуэгур ухуэн щIадзащ.
● Илъэси 105-рэ и пэкIэ (1904) Екатеринодар (Краснодар) къалэм кьыщызэрагъэпэщащ ШэрджэсфIыщIэ хасэ.

Зыгъэхьэзырар
УЭРЫШ Нурхьэлийщ.

МАМБЭТ Сэлэдулэ Мыхьэмэт и къуэр

Мазаем и 24-м «Адыгэ псалъэм» и лэжьакIуэхэм хьыбар кьыдагъэщIащ илъэс плIыщIым щIигъукIэ ди газетым щылэжьа Мамбэт Сэлэдулэ Мыхьэмэт и къуэр дунейм зэрехьажамкIэ.

Мамбэт Сэлэдулэ 1927 гъэм ЩхьэлыкIуэ къуажэм къащIатхащ. Зи сабиигъуэр зауэзманым хиубыда дэтхэнэ зыми хуэдизу, и щхьанкIи, и щыгъынкIи зыхуей хуэмызэу Сэлэдули гуГъу ехьащ. Апхуэдэу щытми, а зэфIэмыхьэныгъэхэм ар щIыхуэхэм яхуэдыдж ящIакъым.

Зыхэтхэм фIыкIэ къахэщIащ. Iуэрыдыгъэ курыт школ нэужьым етъэджакIуэхэр щагъэхьэзыр институтым щIэтIысхащ. Едэжным хъарзынэу хэзгагъ, гупым щIэзыхищI щIалэщIэр 1945 гъэм, етIуанэ курсым щIэху, «Къэбэрдей пэж» газетым корректору щылэжьэну ирагъэблагъэ. Илъэс 19-м итщIалэм дежкIэр икъукIэ пщIэшхуэт икIи а дзыхьыр Мамбэтыжи игъэпэщащ. Хэпъхьэл-щэн дахэмкIэ, и Іэнатіэм зэрыхуущытымкIэ кьилэжьащ и лэжьэгъу нэхъыжьхэм я пщIэ.

И лэжьыгъэм кьыщыдэхуэхэм деж Сэлэдулэ Іуэхущlапlэхэм кIуэрыдыгъэ газетым папщIэ тхыгъэхэр игъэхьэзырырт. Апхуэдизкъым, ди Федерацэм щэнхабзэмкIэ щыIэхь зиIэ и лэжьакIуэ, Къэбэрдей-Балъкъэрми, Къэрэшей-Шэрджэсми, Адыгэ Республикэми щыIэхь зиIэ я журналист **Хьэфыщ Мухьэмэд**.

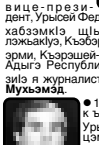

● 1956 гъэм къалъхуащ Урысей Федерацэм щыIэхь зиIэ и артист, уэрэджэныкIуэ **Хъупсырджэн Албэч**.
● «Адыгэ псалъэ» газетым и редактор нэхъыщхьэм и къуэдзэ **Жьэкiэмыхьу Маринэ** къыщалъхуа махуэщ.
● ЩIыр хъумэным и дунейпсо махуэщ

ГЪАТХЭПЭМ и 22-м
● Илъэс 615-рэ ирокъу узбек еджагъэшхуэ, къэрал, жылагъуэ лэжьакIуэ, узэщIакIуэ ин Улугбек Мухьэмэд къызэралъхуэр. 1440 гъэм дунейм ехыжащ.
● Псым и дунейпсо махуэщ
● Метеорологием и дунейпсо махуэщ

ГЪАТХЭПЭМ и 23-м
● 1730 гъэм адыгэпщ Черкасский Алексей «Андрей щихь и орденыр» кьратащ.
● 1923 гъэм къалъхуащ къэрал, жылагъуэ лэжьакIуэу щыта, адыгэ Іуэрыдыгъэм и унэ Улугбек Мухьэмэд къызэралъхуэр. 1440 гъэм дунейм ехыжащ.
● ЩIыр хъумэным и дунейпсо махуэщ

ГЪАТХЭПЭМ и 24-м
● 1898 гъэм урыс еджагъэшхуэ Попов Александр дунейм яIэу радио кьыщигупсыжащ.
● Къэбэрдей-Балъкъэрым щыIэхь зиIэ и журналист **Шыдакъ Татьянэ** кьыщалъхуа махуэщ.
● Жьэн узым ебэныным и дунейпсо махуэщ

ГЪАТХЭПЭМ и 26-м
● И ныбжьыр илъэс 50 ирокъу филологие щIэныгъэхэм я доктор, ЩIДАА-м и академик, КъБКъУ-м и кафедрэм и унафэщI, профессор, Къэбэрдей-Балъкъэрми и автономиер зэфIагъэувэжащ. **Балъкъэр лъэпкъым зегъэужьыжьыным и махуэщ**

ЗыхэтхэмфIыкIэ къахэщIащ ЩIалэщIэ гурыкъэр